

СЕКЦІЯ 3 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.24

Мельничук Л.С.
*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економіки підприємства
Чорноморського державного університету імені Петра Могили*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРОБЛЕМИ ВТІЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

У статті проводиться аналіз становлення та формування поняття сталого розвитку в світовій практиці. Розглянуто базові компоненти, на яких ґрунтується концепція сталого розвитку. Визначені напрями, що сприяють підвищенню ефективності стратегії переходу до сталого розвитку. Обґрунтовано необхідність упровадження заходів, націлених на формування засад сталого розвитку в Україні.

Ключові слова: сталий розвиток, стратегія сталого розвитку, екологічна безпека, збалансованість розвитку, соціально-економічний розвиток.

Мельничук Л.С. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И ПРОБЛЕМЫ ВОПЛОЩЕНИЕ КОНЦЕПЦИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ В УКРАИНЕ

В статье проводится анализ становления и формирования понятия устойчивого развития в мировой практике. Рассмотрены базовые компоненты, на которых основывается концепция устойчивого развития. Определены направления, способствующие повышению эффективности стратегии перехода к устойчивому развитию. Обоснована необходимость внедрения мероприятий, направленных на формирование основ устойчивого развития в Украине.

Ключевые слова: устойчивое развитие, стратегия устойчивого развития, экологическая безопасность, сбалансированность развития, социально-экономическое развитие.

Melnichuk L.S. THEORETICAL PRINCIPLES AND IMPLEMENTATION OF THE CONCEPT PROBLEMS OF SUSTAINABLE ENTERPRISES DEVELOPMENT IN UKRAINE

The article analyzes the establishment and formation of the concept of sustainable development in the world. We consider that the basic components are based on the concept of sustainable development and the ways that improve the efficiency of strategies to sustainable development. The necessity of implementing measures aimed at developing basic principles of sustainable development in Ukraine.

Keywords: sustainable development, sustainable development strategy, environmental safety, balanced development, economic and social development.

Постановка проблеми. Проблема забезпечення сталого розвитку економічних систем перебуває в епіцентрі уваги світової наукової спільноти. Велике значення цій проблематиці надається насамперед у розвинених країнах Заходу, де реалізація підприємствами концепції сталого розвитку є важливою умовою для вступу до найбільш прогресивних учасників ринку. Орієнтуючись на інтеграцію із Європейським союзом, Україна, її окремі регіони та підприємства мають упроваджувати найбільш прогресивні практики, зокрема елементи концепції сталого розвитку.

Причиною особливої уваги до проблем сталого розвитку вітчизняних підприємств можна назвати важко прогнозовану нестабільність, яка зумовлена макроекономічними чинниками, що майже не піддаються регулюванню з боку підприємства.

Зважаючи на умови збільшення швидкості й масштабів глобальних економічних змін, при зростанні зовнішньої та внутрішньої невизначеності стають актуальними питання забезпечення здатності вітчизняних підприємств протистояти впливам зовнішнього середовища. Вирішення сучасних завдань інноваційної модернізації та структурної перебудови вітчизняної економіки не можливо без сталого економічного розвитку підприємств.

За останні десятиліття в Україні було створено багато програм та концепцій щодо напрямів переходу на ринкову економіку, але питання про механізми та

напрями переходу до сталого розвитку потребують більшої уваги, адже стають актуальними не тільки для сучасних науковців, а й спільноти. Чинні нормативно-правові акти, створені національні програми, закони не охоплюють всі аспекти цієї багатогранної й складної проблеми. Отже, необхідно дослідити проблеми, пов'язані з втіленням концепції сталого розвитку в Україні та визначити основні напрями їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням сталого розвитку економічних систем та можливостям його досягнення присвячено багато наукових робіт вітчизняних та іноземних учених: Н. Daly, В. Андерсона, Н. Андреева, З. Бурик, Б. Данилишина, Н. Демченко, М. Деркача, Л. Квятковської, М. Хвесика, Ю. Федунь, О. Шубравської та інші. Однак існує потреба у більш детальному дослідженні особливостей формування стратегії сталого розвитку.

Мета статті – розглянути базові компоненти, на яких ґрунтується концепція сталого розвитку, та напрями, що сприяють підвищенню ефективності стратегії переходу до сталого розвитку. Вивчити умови й передумови для формування напрямів удосконалення процесів управління підприємств в економічній системі держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепція сталого розвитку створювалася міжнародним співтовариством поступово, визначаючи принаймні

три принципово обов'язкові її складові: економічне зростання, соціальний прогрес та захист навколишнього середовища. Економічна складова ґрунтується на збереженні та розвитку спільного капіталу, який забезпечує створення необхідного для поточного та перспективного розвитку комплексу ресурсів. Особливого значення та оформлення концепція сталого розвитку набула конференція ООН в Ріо-де-Жанейро (1992 р.), у якій взяли участь голови урядів, представники наукових і ділових кіл, експерти із 179 країн. Ця конференція спонукала всі країни до прийняття національних стратегій сталого розвитку. Іншим за значенням був Всесвітній Саміт «Земля-2002», який відбувся через десять років у Йоганнесбурзі (2002 р.). Він розвинув і конкретизував концепцію сталого розвитку та прийняв важливі документи її реалізації. Фактично відбувся перехід від дослідження сталого розвитку еколого-економічної системи до концепції сталого розвитку соціо-еколого-економічної системи.

Сталий розвиток як гармонійний, збалансований, безконфліктний прогрес усієї земної цивілізації, груп країн, а також окремо взятих держав, галузей, підприємств направлений на вирішення комплексу економічних, соціальних та екологічних питань щодо «збереження довкілля, ліквідації бідності, експлуатації та дискримінації як кожної окремої людини, так і цілих народів чи груп населення, у тому числі за етнічними, расовими або статевими ознаками» [2].

Передумовами сталого розвитку є нові знання, генератором і носієм яких виступають наука, науково-технічний та освітній потенціали країни, тому що «кардинально змінити ситуацію в державі та регіонах можна шляхом використання інноваційних факторів розвитку, досягнень сучасної вітчизняної і світової науки та новітніх високих технологій як важливого ресурсу для сталого розвитку суспільства» [3, с. 5].

Вперше термін «стійкий розвиток» у сучасному розумінні було використано на засіданні Римського клубу 1972 р. у доповіді з теми «Межі зростання», яку було представлено групою вчених під керівництвом Д. Медоус [4].

За визначенням Всесвітньої комісії ООН з навколишнього середовища та розвитку сталий розвиток – це розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління і не ставить під загрозу можливість майбутніх поколінь задовольняти їхні власні потреби [5, с. 86].

Г. Дейлі визначає сталий розвиток як означення гармонійного, збалансованого, безконфліктного прогресу всієї земної цивілізації, груп країн (регіонів, субрегіонів) для збереження довкілля, ліквідації, експлуатації, бідності та дискримінації як кожної окремо взятої людини, так і груп населення, зокрема за етнічними, расовими або статевими ознаками [6, с. 96].

Ключовою ідеєю сталого розвитку є відмова від концепції споживацтва, коли збільшення рівня споживання є основним критерієм соціально-економічного розвитку. Необхідним є пошук такого співвідношення між природокористуванням і соціально-економічним розвитком, яке б забезпечило раціональне, економічне і ефективне використання природних ресурсів, підтримувало б екологічну безпеку суспільства і, разом з тим, гарантувало б необхідну якість життя і добробуту населення [7].

У глобальному значенні метою упровадження стратегії сталого розвитку є досягнення гармонії між людством і природою. Важливою ознакою сталого розвитку є його керуваність на основі використання системного підходу та сучасних інформаційних технологій, які дають змогу моделювати та прогнозу-

вати результати різних варіантів розвитку економічної системи.

Сталий розвиток підприємства сьогодні слід розглядати як здатність до здійснення економічної діяльності в кожен окремий момент часу в умовах невизначеності впливів зовнішнього середовища, які порушують нормальне функціонування і розвиток підприємства [5, с. 87].

Сталий розвиток країни означає таке функціонування її народногосподарського комплексу, коли одночасно забезпечуються задоволення матеріальних і духовних потреб населення, що зростають, раціональне та екологічно безпечне господарювання й високоефективне використання природних ресурсів, підтримання сприятливих для здоров'я людини природно-екологічних умов життєдіяльності, збереження, відтворення і примноження якості довкілля та природно-ресурсного потенціалу суспільного виробництва [8, с. 7].

Концепція сталого розвитку ґрунтується на синтезі трьох базових компонентів: економічного, соціального та екологічного. Проте, досліджуючи перспективи і проблеми довготривалого соціального екологічно безпечного розвитку Е. Гірусов та Г. Платонов визначили шість аспектів терміну «сталий розвиток»: політико-правовий, економічний, екологічний, соціальний, міжнародний та інформативний [9, с. 187].

Для прийняття ефективних управлінських рішень щодо упровадження стратегії сталого розвитку важливе значення мають міжнародне оцінювання, яке показує відповідність діяльності держави певним принципам і показникам. Таке оцінювання визначаються за допомогою системи індикаторів, що якісно та кількісно характеризують процес переходу держави до екологічно врівноваженого розвитку. Кожний індекс є середньозваженим показником, що розраховується на основі системи індикаторів. Міжнародні рейтинги є зручним інструментом для визначення місця країни у світовій системі координат. За допомогою світових досліджень можна подати та проаналізувати становище України в економічній, екологічній та соціальній сферах [10, с. 18]. Аналітичне узагальнення матеріалів міжнародних рейтингів дасть можливість побачити ситуацію, що склалася під впливом соціально-економічних та екологічно природних чинників. Державна політика щодо сталого розвитку повинна базуватися на таких основних принципах, які забезпечують [11, с. 20]:

- збалансованість розвитку українського суспільства – паритетність економічного, соціального та екологічного складників, визнання неможливості тривалого розвитку суспільства в умовах деградації природного середовища;
- екологічно та техногенно безпечні умови життєдіяльності населення;
- затвердження гуманізму, демократії та загальнолюдських цінностей;
- еколого-економічна збалансованість розвитку окремих регіонів та її узгодження із загальнонаціональними потребами.

Серед основних напрямів, що сприятимуть підвищенню ефективності національного механізму природокористування та формування ефективної стратегії переходу до сталого розвитку, на наш погляд, слід вважати:

1. Екологізація способу життя, відтворення екологічно орієнтованих людських мотивів і факторів екологізації: стимулювання «екологозбалансованої» поведінки – формування попиту і потреби в еко-товарах і товарах екологічного призначення для інди-

відуального споживання, екологічно орієнтованого способу життя, засобів для виробничої сфери та природних комплексів, утилізація відходів побутового і промислового характеру призначення.

2. Екологізація світогляду, формування масової екологічної культури, освіти й виховання майбутніх поколінь, екологізація духовної сфери життєдіяльності людини. Виховувати членів суспільства, які усвідомлюють необхідність збереження як регіональної, так і глобальної екологічної рівноваги та сприяють цьому.

3. Екологізація економіки, зростання її енергоефективності. Ця проблема стосується не тільки зниження енергомісткості галузей народного господарства, екологізації товарів й технологій, що сприяють економії матеріальних і енергетичних ресурсів при виробництві певних видів продукції, засобів перероблення відходів і побічних продуктів виробництва, засобів з екологізації технологічного процесу у виробництві.

4. Регламентация й захист національних екологічних інтересів у міжнародній політиці, контролювання процесів виробництва й обсягів «антиекологічної» продукції, тобто небезпечних товарів і послуг, з екологічної точки зору (харчові продукти, лікарські та косметичні засоби, у тому числі генно-модифіковані продукти). Актуальність цього напрямку зумовлена наявністю в політичній сфері механізмів, які блокують спроби подолати екологічну кризу – відбувається злиття економічного і політичного світів, при цьому етичні аспекти ведення бізнесу в цьому випадку вже не передбачаються як невід'ємні [12, с. 54].

Концепція сталого розвитку впроваджується на різних рівнях. Так, у 2015 р. в Україні прийнято стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». Затверджена Указом президента стратегія визначає мету, напрями руху, дорожню карту, першочергові пріоритети, стратегічні індикатори та засоби реалізації. Метою стратегії, яка має базуватись на ґрунтовному розумінні сутності даної концепції як громадянами країни, так і суб'єктами, що господарюють, є запровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід країни на провідні позиції у світі [13].

В Україні ця концепція не набула масового характеру у зв'язку з низкою об'єктивних причин, зокрема складною економічною ситуацією, відсутністю ресурсів для інвестування та сконцентрованою підприємств на тактичних завданнях збереження поточних фінансових результатів.

Висновки. Необхідність змін у діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання пов'язані як з науково-технічним прогресом, так і з системними перетвореннями в системі їх управління. Саме тому виникає необхідність зосередження особливої уваги на проблеми управління сталим розвитком підприємств. Стратегію сталого розвитку в Україні впроваджують потужні підприємства, які мають відповідні фінансові та кадрові ресурси, а також стратегічне

бачення майбутнього українського суспільства і свого місця у ньому. Основний акцент при цьому робиться на екологічному аспекті, розвитку інфраструктури та соціальній функції. Сприйняття концепції сталого розвитку малими та середніми підприємствами в Україні є низьким. Оскільки економіка України знаходиться на шляху формування та визначення пріоритетів щодо майбутніх перспективних напрямів її розвитку, заходи, націлені на формування засад сталого соціально-економічного екологічно безпечного розвитку, які будуть наближати нашу державу до гармонійного сталого розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шубравська О. Сталий економічний розвиток: поняття і напрям досліджень / О. Шубравська // Економіка України. – 2005. – № 1. – С. 36–42.
2. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку / Г. Дейлі; пер. з англ. – К.: Інтелсфера, 2002. – 312 с.
3. Tul'chyn'ska S. Management in the field of education and science as a factor of providing of steady development of the state and regions / S. Tul'chyn'ska, A. Mel'nychenko, O. Akimova. – Kyiv: Edel'vejs, 2012.
4. Бурик З. Формування концепції сталого розвитку регіону / З. Бурик // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2014. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ttpdu_2014_1_22.pdf.
5. Квятковська Л. Реалізація принципів концепції сталого розвитку в діяльності підприємства / Л. Квятковська // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – Вип. 1. – С. 85–89 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vsed_2013_1_14.pdf.
6. Daly H. Towards a Steady State Economy / H. Daly // Steady-State Economics; 2-nd ed. – Washington, D.C.: Island Press, 1991. – 339 p.
7. Шпортко А. Становлення концепції сталого розвитку / А. Шпортко, Г. Кірейцева [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ztu.edu.ua/ua/science/conference/files/eco_es.../ShportkoAM.doc.
8. Деркач М. Концепт сталого розвитку як домінуюча ідеологія людської цивілізації у XXI ст. / М. Деркач // Вісник Дніпропетровського університету. – 2009. – Вип. 3 (1). – С. 185–191.
9. Гирусов З. Мир в поисках концепции устойчивого развития / З. Гирусов, Г. Платонов // Вестник Московского университета. – 1996. – № 1. – С. 3–14.
10. Данилишин Б. Україна в міжнародних рейтингах сталого розвитку / Б. Данилишин, О. Веклич // Економіка України. – 2008. – № 7. – С. 13–23.
11. Федунь Ю. Шляхи забезпечення сталого еколого економічного – розвитку України / Ю. Федунь // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – 2009. – № 657 – С. 525–529.
12. Демченко Н. Проблеми й перспективи формування стратегії сталого розвитку України / Н. Демченко // Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Сталий розвиток економіки». – 2013. – № 2. – С. 53–56.
13. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>.